

VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS

DĖL VAIKO GLOBOS UŽTIKRINIMO LIETUVAI PERĖMUS JURISDIKCIJĄ

2016 m. rugpjūčio 19 d. Nr. 6-418
Vilnius

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba), atsižvelgdama į 2014 m. gruodžio 24 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo (toliau – Įstatymas) 12² str., savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyriams (toliau – VTAS) parengė rekomendacijas dėl vaiko globos užtikrinimo Lietuvai perėmus jurisdikciją. Siekiama detalizuoti veiksmus, kurių turėtų imtis VTAS, esant inicijuotam teismų jurisdikcijos perdavimo procesui, taip pat Lietuvos Respublikos teismams perėmus jurisdikciją nagrinėti tolimesnius su nepilnamečių Lietuvos Respublikos piliečių globa susijusius klausimus. Šios rekomendacijos aktualumą taip pat lemia tai, jog Įstatyme nėra aiškiai sureguliuota Tarnybos, nepilnamečių tėvų, asmenų, norinčių tapti nepilnamečių globėjais (rūpintojais), VTAS ir teismų teisės ir pareigos bei minėtų institucijų kompetencijų pasidalijimas sprendžiant grįžusio į Lietuvos Respubliką nepilnamečio globos klausimą.

Informuojame, jog 2014 m. Lietuvos Respublikos teismai keturis kartus perėmė jurisdikciją iš Jungtinės Karalystės teismų, tarpininkaujant Tarnybai. Tarnybos žiniomis, vieną kartą šis procesas buvo inicijuotas Jungtinės Karalystės kompetentingai institucijai kreipiantis tiesiogiai į Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją. Iki Įstatymo pakeitimų Tarnyba gautus prašymus dėl jurisdikcijos perėmimo persiųsdavo vaiko galimų globėjų (rūpintojų) gyvenamosios vietos apylinkės teismui. 2015 metais padaugėjo bylų, kuriose užsienio valstybių kompetentingi teismai kreipėsi į Tarnybą su prašymu perimti jurisdikciją – spręsti nepilnamečių tolimesnės globos klausimus, skaičius. 2015 m. Lietuvos Respublikos teismai perėmė jurisdikciją, t. y. bylos dėl nepilnamečio globos nagrinėjimą, iš Jungtinės Karalystės kompetentingų teismų aštuonis kartus tarpininkaujant Tarnybai ir vieną kartą Jungtinės Karalystės kompetentingai institucijai kreipiantis tiesiogiai į Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją. Valstybių teismų jurisdikcijos perdavimas vyksta pagal 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau – Reglamentas).

Tarnybos duomenimis, bylose, kuriose Lietuvos Respublikos teismai 2014 m. perėmė jurisdikciją, bylos iškėlimą dėl tolimesnės globos nepilnamečiams nustatymo vienu atveju buvo inicijavęs teismas, kitais atvejais, teisminis procesas dėl to, kad nepilnamečiai nebuvo grąžinti į Lietuvą, inicijuotas nebuvo. Atsižvelgiant į tai, kad bylų, kuriose sprendžiami teismų jurisdikcijos perdavimo klausimai, daugėja, nesant aiškaus teisinio reglamentavimo dėl VTAS veiksmų tokio pobūdžio bylose, Tarnybos manymu, šios rekomendacijos parengimas turėtų pagerinti Tarnybos, VTAS ir kitų institucijų bendradarbiavimą sprendžiant su nepilnamečio globa susijusius klausimus Lietuvos Respublikos teismams perėmus jurisdikciją. Pažymėtina, kad užsienio valstybių teismų jurisdikcijos spręsti tolimesnius nepilnamečių globos klausimus perdavimo Lietuvos Respublikos teismams procedūros pradėtos taikyti tik nuo 2014 m., todėl Tarnybos, VTAS ir kitų institucijų veiksmus ir kompetencijos ribas būtina aptarti bei detalizuoti.

1. Teismų jurisdikcijos perdavimo / perėmimo procedūra

1.1. Teismų jurisdikcijos perėmimo ir perdavimo klausimų nagrinėjimo Lietuvoje teisinis mechanizmas

Išimtinė kompetencija nagrinėti bylas dėl teismų jurisdikcijos perdavimo / perėmimo Lietuvos Respublikoje suteikta Lietuvos apeliaciniam teismui (Įstatymo 12² str. 1 d.).

Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs užsienio valstybės kompetentingo teismo nurodytą aplinkybių visumą, priima vieną iš šių sprendimų: atsisakyti perimti užsienio valstybių teismų jurisdikciją, perimti užsienio valstybių teismų jurisdikciją arba priima sprendimą dėl jurisdikcijos perdavimo užsienio valstybei (teismui). Minėti sprendimai nėra skundžiami ir įsiteisėja nuo jų priėmimo dienos.

Lietuvos apeliaciniame teisme byla dėl užsienio valstybės teismų jurisdikcijos perdavimo / perėmimo spręsti nepilnamečių globos ir kt. klausimus gali būti inicijuojama Tarnybos prašymu, persiunčiant užsienio valstybės kompetentingo teismo sprendimą, kuriuo prašoma Lietuvos Respublikos teismų perimti jurisdikciją. Tarnyba savo iniciatyva arba Lietuvos apeliacinio teismo prašymu Lietuvos apeliaciniam teismui taip pat gali persiųsti kitą Tarnybos turimą medžiagą, susijusią su nepilnamečio globos klausimo nagrinėjimu užsienio valstybėje (šeimos apilankymo aktai, užsienio valstybių kompetentingų institucijų išvados dėl nepilnamečio apgyvendinimo šeimoje galimybių, šeimai teiktų socialinių paslaugų efektyvumas, nepilnamečio tėvų / galimų globėjų vertinimo išvados ir kt.). Teismų jurisdikcijos perėmimo klausimo nagrinėjimą Lietuvos apeliacinis teismas gali inicijuoti ir savo iniciatyva, gavęs prašymą svarstyti teismų jurisdikcijos perėmimo klausimą tiesiogiai iš užsienio valstybės kompetentingo teismo per Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją, kuri vykdo centrinės institucijos funkcijas pagal Reglamentą ir yra atsakinga už teismų susižinojimą valstybėse narėse (Įstatymo 11 str. 2 d. 1 p.).

Paminėtina ir tai, jog Lietuvos apeliacinis teismas, nagrinėdamas klausimą dėl teismų jurisdikcijos perėmimo, sprendžia, ar nepilnamečio globos bylos nagrinėjimas Lietuvos Respublikos bendrosios kompetencijos teisme atitiks geriausius nepilnamečio interesus. Globos nepilnamečiui nustatymo klausimą, Lietuvos apeliacinio teismo sprendimu, nagrinėja nepilnamečio tėvų, galimų globėjų (rūpintojų) gyvenamosios vietos ar pagal kitus teisingumo kriterijus nustatytas bendrosios kompetencijos (apylinkės) teismas. Taigi byloje, kurioje sprendžiami teismų jurisdikcijos klausimai, nėra sprendžiamas nepilnamečio globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar pakeitimo klausimas.

1.2. Institucijos, dalyvaujančios perimant / perduodant teismų jurisdikciją

Pažymėtina, kad remiantis teismine praktika, susiformavusia po Įstatymo 12² str. įsigaliojimo, Tarnyba bylose, kuriose yra sprendžiami teismų jurisdikcijos perdavimo / perėmimo klausimai, kai tikslinga, dalyvauja išvadą teikiančios institucijos procesiniu statusu ir teikia Lietuvos apeliaciniam teismui išvadą dėl jurisdikcijos perėmimo ar jurisdikcijos perdavimo tikslingumo (Įstatymo 12² str. 4 d.).

Remiantis Reglamento 15 str. 2 d., jurisdikcijos perdavimo užsienio valstybės teismui, taip pat jurisdikcijos perėmimo iš užsienio valstybės teismo klausimų nagrinėjimą gali inicijuoti ne tik bylos šalys, bet ir pats teismas.

Bylose, nagrinėjamosiose užsienio valstybėse (dauguma Tarnyboje nagrinėjamų atvejų yra susiję su Jungtine Karalyste), kuriose sprendžiami tolimesnės nepilnamečio globos klausimai, bylos šalimis yra nepilnamečio tėvai ir asmenys, norintys tapti nepilnamečių globėjais. Tarnyba ar vaiko / vaiko tėvų buvusios gyvenamosios vietos VTAS nėra užsienio valstybėje nagrinėjamos bylos šalimi, todėl galimybė tiesiogiai teismui teikti paaiškinimų, įrodymų ar kitu būdu daryti įtaką bylos nagrinėjimo baigčiai yra apsunkinta. Tarnyba pagal kompetenciją turi teisę kreiptis į kitos užsienio valstybės centrinę instituciją su prašymu perduoti bylą nagrinėjančiam teismui Tarnybos nuomonę dėl nepilnamečio globos bylos, tačiau ji užsienio valstybės teismui priimant sprendimą nėra privaloma.

2. Bylų, kuriose sprendžiami Lietuvos Respublikos nepilnamečio vaiko globos klausimai, nagrinėjimo eiga, Lietuvos Respublikos teismams perėmus užsienio valstybės teismų jurisdikciją, VTAS procesinė padėtis ir funkcijos

Atsižvelgiant į Įstatymo 12² str. 7 d. nuostatą, Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs prašymą dėl jurisdikcijos perėmimo iš užsienio valstybės teismo ir priėmęs sprendimą šį prašymą tenkinti, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, nustato kompetentingą Lietuvos Respublikos (apylinkės) teismą, kuris nagrinės bylą Lietuvos Respublikoje.

Pažymėtina, kad perėmus jurisdikciją iš užsienio valstybės teismo, Lietuvos apeliacinis teismas bylos medžiagą persiunčia vaiko arba jo tėvų, giminaičių buvusios gyvenamosios vietos apylinkės teismui, kuris bylą nagrinėja iš esmės. Šiuo atveju, *mutatis mutandis* taikomos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 35 str. nuostatos ir bylos nagrinėjimas tęsiamas kompetentingame Lietuvos Respublikos teisme. Kompetentingas Lietuvos Respublikos teismas (apylinkės teismas), prireikus, nustato dalyvaujančių byloje asmenų procesinę padėtį bei imasi kitų CPK nurodytų priemonių (Įstatymo 12² str. 7 d.). Konkretaus VTAS procesinė padėtis byloje taip pat nustatoma, vadovaujantis CPK nuostatomis. Atkreiptinas dėmesys, kad VTAS yra numatyta pareiga ginti vaiko interesus, taip pat suteikta teisė pareikšti ieškinį dėl tėvų valdžios apribojimo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.182 str. 2 d., CPK 400 str.) ir (ar) pateikti teismui pareiškimą dėl vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo (CK 3. 263 str., CPK 497 str.).

Kaip minėta aukščiau, kompetentingas apylinkės teismas, prieš pradėdamas nagrinėti Lietuvos apeliacinio teismo perduotą bylą iš esmės, nustato byloje dalyvaujančių asmenų procesinę padėtį. VTAS, byloje, kurioje sprendžiamas nuolatinės globos vaikui nustatymo klausimas, pagal kompetenciją gali dalyvauti išvadą teikiančios institucijos arba ieškovo (pareiškėjo) procesiniu statusu (CPK 61 str., 49 str. 3 d., CK 3.80 str., CK 3.182 str., CK 3.263 str., 3.264 str.). Remiantis CPK 61 str. 1 d., VTAS yra priskirtas prie kitų proceso dalyvių, kurie nėra tiesiogiai suinteresuoti bylos baigtimi, tačiau tai neturi įtakos teisei įgyvendinti įstatymuose įtvirtintą VTAS pareigą aktyviai ginti vaiko teises ir geriausius interesus. Vaiko teisių ir geriausių interesų gynimas yra tiesiogiai susijęs su VTAS tarnybinių funkcijų vykdymu, todėl tinkamas viešojo intereso gynimas priklauso ne nuo procesinės padėties apibrėžimo, o nuo gebėjimo aktyviai naudotis procesinėmis teisėmis.

Nors Įstatymo 12² str. nėra aiškiai sureguliuotas bylos iniciavimo procesas Lietuvos Respublikos teismams perėmus jurisdikciją nagrinėti tolimesnius nepilnamečių globos klausimus, CPK 497 str. 1 d. nurodyta, kad pareiškimą dėl vaiko nuolatinės globos ar rūpybos nustatymo gali paduoti VTAS arba prokuroras. Manytina, kad situacijose, kai byla dėl vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo

inicijuojama dėl to, kad Lietuvos Respublikos teismai perima jurisdikciją iš užsienio valstybės teismų, globos (rūpybos) vaikui nustatymas vykdytinas pagal Įstatymo ir CPK nuostatas, t. y. kompetentingam teismui nustačius byloje dalyvaujančių asmenų procesinę padėtį bei imantis priemonių pašalinti kliūtis bylos nagrinėjimui (įpareigojant VTAS pateikti byloje ieškinį (pareiškimą) (Įstatymo 12² str. 7 d., CPK 111 str.)).

Nuolatinė globa (rūpyba) vaikui nustatoma esant CK 3.258 str. numatytam pagrindui. Pažymėtina, kad vienas iš nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo pagrindų – tėvų valdžios apribojimas (CK 3.180 str., 3.256 str.). Atsižvelgiant į daugiametę Tarnybos ir užsienio valstybių kompetentingų institucijų bendradarbiavimo praktiką, matyti, kad užsienio valstybių teismai, nagrinėdami nepilnamečių globos klausimus, nesprenžia tėvų valdžios ribojimo klausimo. Tėvų tinkamumas / netinkamumas užtikrinti vaiko teises ir geriausius interesus atliekamas Jungtinėje Karalystėje, bylos nagrinėjimo metu kompetentingoms socialinėms tarnyboms pateikiant vaiko tėvų tinkamumo / netinkamumo globoti vaiką vertinimą.

Pažymėtina, kad perėmus jurisdikciją, nepriklausomai nuo to, ar vaiko tėvų valdžios ribojimo klausimas buvo užsienio valstybės kompetentingame teisme nagrinėjamos bylos dalyku, ar ne, Lietuvos Respublikos kompetentingam teismui nagrinėjant bylą dėl nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo, esant CK 3.180 str. numatytiems pagrindams, teismas taip pat privalo išspręsti tėvų valdžios apribojimo arba vaiko atskyrimo nuo tėvų klausimą (CK 3.179 str.). CK 3.182 str. 1 d., numatančioje, kurie asmenys turi teisę kreiptis į teismą su prašymu dėl tėvų valdžios ribojimo, nėra numatyta, kad tėvų valdžios ribojimo klausimas gali būti išspręstas teismo iniciatyva. Tarnybos nuomone, VTAS byloje, kurią Lietuvos apeliacinis perduoda nagrinėti kompetentingam Lietuvos Respublikos apylinkės teismui iš esmės, turėtų teikti pareiškimą (ieškinį) ne tik dėl nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo, bet ir dėl tėvų valdžios apribojimo ar vaiko atskyrimo nuo tėvų. Atsižvelgiant į esamą reglamentavimą, užsienio valstybės kompetentingos institucijos ar Tarnyba pagal kompetenciją nedalyvauja Lietuvos Respublikos teisme sprendžiant nepilnamečio globos klausimus, institucijos, turinčios teisę pareikšti teismui ieškinį (pareiškimą) dėl nuolatinės globos vaikui nustatymo ir tėvų valdžios ribojimo, yra VTAS arba prokuroras. Taigi Lietuvos apeliaciniam teismui perdavus bylos medžiagą Lietuvos Respublikos apylinkės teismui, pastarasis turi teisę nustatyti VTAS terminą pateikti teismui visą VTAS turimą medžiagą, būtiną vaiko nuolatinės globos ir / arba tėvų valdžios ribojimo klausimui spręsti. Kompetentingas teismas taip pat turi teisę įpareigoti VTAS, kad jis pateiktų ieškinį (pareiškimą), būtiną nepilnamečio globos klausimams spręsti. VTAS tokiais atvejais turėtų imtis visų įmanomų veiksmų dėl tokio procesinio dokumento teismui pateikimo. Dėl teisinio reglamentavimo dėl laikinos globos (rūpybos) vaikui nustatymo, kol teisme bus išspręstas nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo klausimas, pasisakoma 3.2. šių rekomendacijų dalyje.

Pažymėtina ir tai, jog Tarnyba, siekdama nustatyti teisinį aiškumą ir tokiu būdu sudaryti prielaidas efektyviau ginti nepilnamečių teises ir geriausius interesus Lietuvos Respublikos teismams perėmus jurisdikciją, 2015-05-27 kreipėsi į Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją su prašymu išaiškinti tolimesnę bylą, susijusią su nepilnamečių globa, nagrinėjimo eigą. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2015-06-23 raštu Nr. (1.11)7R-4226 atsakydama į Tarnybos prašymą, pateikė nuomonę, jog tais atvejais, kai konkretus Lietuvos Respublikos teismas, priėmęs sprendimą dėl jurisdikcijos perėmimo iš užsienio valstybės teismo, neinicijuoja tolesnio bylos nagrinėjimo proceso Lietuvoje, bylą dėl globos

(rūpybos) nepilnamečiui nustatymo Lietuvos Respublikos teisme pagal kompetenciją turi inicijuoti VTAS.

2.1. Įrodymų rinkimas sprendžiant nepilnamečio tėvų valdžios ribojimo klausimą

Tarnybos uždavinius ir funkcijas, teises, darbo organizavimą, finansavimą ir veiklos kontrolę reglamentuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. spalio 31 d. nutarimo Nr. 1325 redakcija, toliau – nuostatai). Vadovaujantis nurodytais nuostatais, Tarnyba nėra įgaliota rinkti įrodymų civilinėse bylose, išskyrus bylas dėl neteisėto vaiko išvežimo ar laikymo bei įvaikinimo. Nagrinėjant šeimos bylas, kuriose sprendžiami klausimai, susiję su nepilnamečio vaiko teisėmis ir geriausiais interesais, teismas turi būti aktyvus ir gali savo iniciatyva rinkti įrodymus, siekdamas teisingai išspręsti bylą. Teismas, veikdamas *ex officio*, ne tik turi teisę, bet ir privalo savo iniciatyva rinkti įrodymus, jeigu dalyvaujantys byloje asmenys tokiose bylose nepateikia įrodymų, taip pat tais atvejais, kai pateiktų įrodymų nepakanka reikšmingoms bylai aplinkybėms nustatyti.

Tarnyba, veikdama kaip centrinė institucija vaiko teisių apsaugos srityje, pagal Reglamentą ir kitus tarptautinius teisės aktus bendradarbiauja su užsienio valstybių centrinėmis institucijomis tais atvejais, kai vaikas yra užsienio valstybėje. Bendradarbiaujant su užsienio valstybių centrinėmis institucijomis renkama ir keičiamasi informacija apie vaiko padėtį, vaiko atžvilgiu atliekamas procedūras ir priimtus sprendimus užsienio valstybėje.

Tuo atveju, jeigu kreipiantis į teismą su ieškiniu dėl tėvų valdžios apribojimo VTAS neturi objektyvių galimybių pateikti visų ieškinį pagrindžiančių įrodymų, VTAS gali bylą nagrinėjančio teismo prašyti trūkstamus įrodymus išreikalauti iš byloje dalyvaujančių ar kitų asmenų. Jis turėtų nurodyti teisinį pagrindą, kuriuo remiantis prašoma išreikalauti rašytinį įrodymą, bei aplinkybes, kurias rašytinis įrodymas gali pagrįsti (CPK 199 str. 1 d.). Taigi jeigu nepilnamečio, grąžinto iš užsienio valstybės, šeima VTAS nėra žinoma, taip pat, jeigu VTAS neturi duomenų (įrodymų), reikalingų ieškinio dėl nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo teismui pateikimui (vaiko tėvui (motinai) ar abiem tėvams gyvenant užsienio valstybėje), reikalingų įrodymų rinkimo klausimą, sprendžiant nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo klausimą, bylą nagrinėjantis teismas gali išspręsti savo iniciatyva.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, bylą nagrinėjantis Lietuvos Respublikos kompetentingas apylinkės teismas, nusprendęs, kad bylos nagrinėjimui būtina gauti papildomus įrodymus, susijusius su vaiko tėvo gebėjimais ir galimybėmis rūpintis nepilnamečiu, prašymą dėl šių įrodymų surinkimo gali teikti tiesiogiai užsienio valstybės, kurioje buvo vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta (valstybės, perdavusios jurisdikciją spręsti nepilnamečio tolimesnės globos klausimus Lietuvos teismams), kompetentingam teismui.

3. Vaiko parvežimas į Lietuvos Respubliką Lietuvos Respublikos teismams perėmus jurisdikciją spręsti Lietuvos Respublikos nepilnamečių vaikų globos klausimus

3.1. Vaiko globos klausimo išsprendimas vaiką grąžinus į Lietuvos Respubliką

Lietuvos Respublikos teismams perėmus jurisdikciją spręsti tolimesnius vaiko globos (rūpybos) klausimus, nepilnamečio nuolatinio globėjo (rūpintojo) paskyrimo klausimą sprendžia kompetentingas Lietuvos apeliacinio teismo sprendimu paskirtas bendrosios kompetencijos (apylinkės) teismas. Gražintas į Lietuvos Respubliką nepilnametis laikomas Lietuvos Respublikos teritorijoje be tėvų globos likusiu vaiku. Jam savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu turi būti nustatyta laikinoji globa iki tol, kol teismine tvarka bus išspręstas nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo klausimas (CK 3.250 str. 2 d., Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. 56 „Dėl Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ II Skyrius).

Lietuvos apeliaciniam teismui nagrinėjant bylą dėl teismų jurisdikcijos perėmimo, Tarnyba, siekdama įkurdinti nepilnametį Lietuvos Respublikos pilietį giminaičių šeimoje arba institucijoje, bendradarbiauja su atitinkamu VTAS dėl šeimos / institucijos, kurioje galėtų būti įkurdintas gražintas į Lietuvos Respubliką nepilnametis, parinkimo. Vadovaujantis globos (rūpybos) nustatymo principais bei siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus, vaiko augimą saugioje šeimos aplinkoje, turėtų būti ieškoma vaiko giminaičių, galinčių ir sutinkančių globoti (rūpinti) vaiką. Tik kraštutiniu atveju, kai nėra giminaičių, galinčių pasirūpinti vaiku, ieškoma kitų šeimų, šeimynų, ir tik tokių nesat – globos įstaigų. Taigi VTAS pagal susiformavusią praktiką iki vaiko gražinimo į Lietuvos Respubliką jau žinoma, kur bus apgyvendintas nepilnametis (nustatant nepilnamečiui laikiną globą (rūpybą)). Taip pat pažymime, jog VTAS pareiga – teikti Tarnybai duomenis apie šeimą / globos įstaigą, kurioje ketinama laikinai / nuolat apgyvendinti į Lietuvos Respubliką grįžusį vaiką, yra numatyta ir Įstatymo 12² str. 4 d.

Atkreiptinas dėmesys, jog vadovaujantis 2004 m. gruodžio 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1655 patvirtintomis Užsienio valstybėse likusių be tėvų globos vaikų parvežimo į Lietuvos Respubliką taisyklėmis (toliau – Parvežimo taisyklės), iš užsienio valstybės į Lietuvos Respubliką parvežtą vaiką pasitinka savivaldybės, kurios teritorijoje bus organizuojama vaiko globa (rūpyba), vaiko teisių apsaugos tarnybos (VTAS) atstovas (Parvežimo taisyklių V dalies 20 p.). Taip pat pažymime, jog, remiantis Parvežimo taisyklių II dalies 6 p., VTAS taip pat yra atsakingas už vaiko būsimo globėjo (rūpintojo) paiešką.

Remiantis Reglamento 13 str. įtvirtina vaiko buvimo vieta grindžiamą jurisdikcijos taisykle, jurisdikcija spręsti visus su nepilnamečiu susijusius klausimus priklauso valstybei, kurios teritorijoje yra vaikas, todėl laikinoji globa (rūpyba) nepilnamečiui gali būti nustatoma tik tada, kai jis yra sugrįžęs į Lietuvos Respubliką. Tuo atveju, jei globėju (rūpintoju) ketinama skirti ne artimąjį vaiko giminaitį, asmuo, dėl kurio teigiamo pradinio įvertinimo VTAS priima sprendimą, privalo išklausti mokymus, skirtus būsiamiems globėjams (rūpintojams). Tokiu būdu pasirengiama vaiko globali (rūpybai).

3.2. Galimų nepilnamečio globėjų vertinimas (informacijos rinkimas, išvadų teikimas ir kt.)

Tais atvejais, kai jurisdikcija spręsti nepilnamečio globos klausimus perduodama Lietuvos Respublikos teismams, vaiko nuolatinės globos (rūpybos) klausimas sprendžiamas Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka (atliekant asmenų, norinčių tapti vaiko globėjais (rūpintojais), pradinį įvertinimą, asmenims lankant globėjų (rūpintojų) ir įtėvių pasirengimo mokymus ir kt.).

Vadovaujantis Parvežimo taisyklėmis, Tarnybos sprendimu, priimtu atsižvelgiant į vaiko tėvų (vieno iš tėvų) paskutinę žinomą gyvenamąją vietą ar kitų artimųjų giminaičių gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, taip pat į kitas aplinkybes, susijusias su užsienio valstybėje likusiu be tėvų globos vaiku,

paskiriamas atsakingas VTAS, turintis pareigą organizuoti būsimo globėjo (rūpintojo) paiešką (Parvežimo taisyklių II dalies 6 p.). Taigi dar prieš užsienio valstybėje likusio be tėvų globos nepilnamečio grįžimą, VTAS, vadovaudamasis Vaiko globos organizavimo nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405 „Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ (2016 m. kovo 18 d. nutarimo Nr. 266 redakcija) (toliau – Nuostatai), turi inicijuoti grįžtančio nepilnamečio globos (rūpybos) nustatymo pasirengimo etapą. Pagal Nuostatų 9–10 p. VTAS kartu su atestuotais socialiniais darbuotojais, organizuojančiais mokymus būsimiems globėjams (rūpintojams) ir įvaikintojams, turi pareigą vykdyti fizinio asmens, norinčio tapti vaiko globėju (rūpintoju), paiešką. Suradus tokį fizinį asmenį, atliekamas asmens pradinis įvertinimas. VTAS, atlikęs asmens pradinį įvertinimą, nesant CK 3.269 str. nurodytų pagrindų, priima teigiamą sprendimą dėl asmens pradinio įvertinimo. Vadovaudamiesi Nuostatų 19, 20 ir 21 p., atestuoti socialiniai darbuotojai organizuoja asmeniui, turinčiam VTAS sprendimą dėl teigiamo pradinio įvertinimo, mokymus bei parengia išvadą dėl asmens pasirengimo vaiko globai (rūpybai). Po mokymų VTAS kartu su atestuotais socialiniais darbuotojais priima sprendimą dėl asmens tinkamumo tapti vaiko globėju (rūpintoju), kurį teikia savivaldybės administracijos direktoriui (nepilnamečiui nustatant laikinąją globą (rūpybą)) ar teismui, VTAS kreipiantis į teismą dėl nuolatinės globos (rūpybos) nepilnamečiui nustatymo.

Atkreiptinas dėmesys, kad organizuojant vaiko globos (rūpybos) nustatymą privalu vadovautis CK 3.249 str. įtvirtintais vaiko globos (rūpybos) nustatymo principais bei CK 3.248 str. 1 d. numatyta vaiko globėjo (rūpintojo) parinkimo tvarka, t. y. vaiko globėjas (rūpintojas) yra parenkamas atsižvelgiant į jo asmenines savybes, sveikatos būklę, sugebėjimą būti globėju (rūpintoju), jo santykius su netekusiu tėvų globos vaiku bei vaiko geriausius interesus ir kitas svarbias aplinkybes.

Jeigu globą (rūpybą) ketinama nustatyti šeimoje, kurioje nėra nepilnamečio artimųjų giminaičių, nepilnamečio įkurdinimas šeimoje galimas tik tuo atveju, kai fizinis asmuo (asmenys), dėl kurio teigiamo pradinio įvertinimo VTAS priima sprendimą, išklauso mokymus pagal bendrą globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rengimo programą, gauna atestuotų socialinių darbuotojų parengtą teigiamą išvadą dėl pasirengimo vaiko globai (rūpybai) ir VTAS priima sprendimą dėl pasirinkto fizinio asmens teikimo savivaldybei ar teismui skirti jį vaiko globėju (rūpintoju), vadovaujantis Nuostatų 19.1 p. ir 22.3 p.

Svarbu paminėti tai, jog vadovaujantis Nuostatų 19.2. p., asmenims, esantiems nepilnamečio artimaisiais giminaičiais (tėvams, broliams, seserims, seneliams ir kitiems CK 3.135 str. paminėtiems asmenims, taip pat fizinio asmens sutuoktiniui ar bendrai gyvenančiam neįregistravus santuokos asmeniui), mokymai pagal bendrą globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rengimo programą taip pat yra rekomenduojami.

Praktikoje pasitaiko pavieniai atvejai, kai nepilnametis grąžinamas į Lietuvos Respubliką galimiems nepilnamečio globėjams (rūpintojams), nespėjus išklausti minėtų mokymų. Tokiais atvejais VTAS turi būti itin aktyvūs bei nuolat vertinti turimą informaciją, ar iki vaiko grąžinimo asmuo, kurį ketinama skirti globėju (rūpintoju), išklausus privalomus mokymus, ar jam gavus atestuotų socialinių darbuotojų teigiamą išvadą, bus galima spręsti klausimą dėl asmens paskyrimo globėju (rūpintoju). Tuo atveju, jeigu vaikas grąžinamas į Lietuvos Respubliką, tačiau pasirengimo vaiko globai (rūpybai) etapas dar nėra baigtas – konkretus asmuo, ketinantis tapti globėju (rūpintoju), dar nėra išklauses mokymų – išskirtiniais atvejais, esant teigiamai VTAS išvadai dėl pradinio asmens įvertinimo, kai nėra kitų objektyvių abejonių dėl asmens galimybės tapti globėju (rūpintoju) bei kai to reikalauja vaiko geriausi interesai VTAS galėtų spręsti klausimą dėl šio asmens paskyrimo laikinuoju globėju (rūpintoju). Tokiais

atvejais VTAS turėtų dažniau nei laikinosios globos (rūpybos) plane numatytais terminais atlikti globos (rūpybos) peržiūras, nuolat domėtis padėtimi, bendrauti tiek su globotiniu (rūpintiniu), tiek su globėju (rūpintoju), bendradarbiauti ir gauti informaciją iš kitų įstaigų (pavyzdžiui, dėl vaiko sveikatos, ugdymo ir pan.) iki tol, kol globėjas (rūpintojas), išklauses privalomus mokymus, gaus atestuotų socialinių darbuotojų išvadą. Tais atvejais, kai laikinuoju globėju (rūpintoju) paskiriamas asmuo, neišklauses privalomų mokymų, o vėliau juos baigęs ir gavęs atestuotų socialinių darbuotojų teigiamą išvadą, esant CK 3.257 str. pagrindams, VTAS turi teisę spręsti klausimą dėl kreipimosi į teismą dėl asmens paskyrimo nuolatiniu vaiko globėju (rūpintoju).

3.3.Subjektai, inicijuojantys bei vykdančys vaiko, likusio be globos užsienio valstybėse, parvežimą į Lietuvos Respubliką

Remiantis Parvežimo taisyklių IV dalimi, konkrečias su vaiko lydėjimo procedūra susijusias funkcijas atlieka Tarnyba. Tuo atveju, jeigu Lietuvos Respublikoje nėra asmenų, norinčių globoti nepilnametį Lietuvos Respublikai perėmus jurisdikciją ir galinčių parsivežti nepilnametį į Lietuvą, nepilnametis yra gražinamas į Lietuvos Respubliką. Tokiais atvejais jis lydimas Tarnybos darbuotojų (Tarnyba organizuoja nepilnamečio gražinimą). Taip pat Tarnyba bendradarbiauja su užsienio valstybės, kurioje yra nepilnametis, socialiniais ar kitais atsakingais darbuotojais. Remiantis Parvežimo taisyklių V dalies 20 p., gražintą į Lietuvos Respubliką nepilnametį turi pasitikti VTAS atstovai.

Pagal Parvežimo taisyklių 13 punktą, atsižvelgiant į vaiko amžių bei jo galimybes grįžti be lydinčio asmens, Komisija, sudaryta iš Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2 atstovų bei 1 Tarnybos atstovo, priima sprendimą dėl būtinybės lydėti užsienio valstybėje be tėvų globos likusį vaiką. Pažymėtina, kad konkrečias su vaiko lydėjimo procedūra susijusias funkcijas atlieka Tarnyba (konkretaus vaiką lydinčio asmens paskyrimas, dokumentų, susijusių su vaiko parvežimu į Lietuvos Respubliką, gavimo užtikrinimas, prireikus prašymo teikimas Lietuvos Respublikos diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai dėl vaiko grįžimo pažymėjimo išdavimo ir pan.).

Vadovaudamasi Parvežimo taisyklių 6 punktu, Tarnyba, kaip minėta, paskiria atsakingą VTAS, kuris vykdo vaiko būsimo globėjo (rūpintojo) paiešką, į Lietuvos Respubliką parvežto vaiko pasitikimą ir jo globos (rūpybos) organizavimą. Siekiant užtikrinti prioritetinį vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą, paskirtas atsakingas VTAS, pasitikęs iš užsienio valstybės grįžusį be tėvų globos likusį vaiką, privalo nedelsdamas, per 3 dienas nuo vaiko atvežimo į Lietuvos Respubliką dienas, organizuoti laikinos vaiko globos (rūpybos) nustatymą (CK 250 str. 2 d.).

Taip pat atkreipiame dėmesį, jog išimtiniais atvejais, kai vaikas, likęs be tėvų globos užsienio valstybėje, yra gražinamas į Lietuvos Respubliką skubos tvarka, vaiko pasitikimo bei laikino apgyvendinimo klausimą turėtų organizuoti ir VTAS, kurio teritorijoje yra vaikas (Nuostatų 7 p.).